

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено еволюцію державного регулювання банківської діяльності в Україні. Розглянуто основні визначення терміну «державне регулювання економіки», опубліковані в окремих працях сучасних українських учених. Охарактеризовано механізм державного регулювання банківської діяльності, а також проаналізовано основні його складові частини: нормативно-правове та організаційне забезпечення. Виокремлено головні напрями державної політики для забезпечення ефективного та стабільного функціонування сучасної банківської системи.

Ключові слова: банківське регулювання та контроль, державне регулювання економіки, державне регулювання банківської діяльності, механізми державного регулювання, інструменти регулювання банківської діяльності.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зміни в банківській системі з боку державного регулювання стають досить актуальними. Адже криза поставила банківську діяльність у досить складані умови та зумовила необхідність таких основних загроз її розвитку, як погіршення фінансових результатів, нестабільність ресурсної бази, посилення боргового навантаження, зменшення обсягів кредитування. Це призвело до стрімкого зниження рівня довіри населення до всіх без винятку, інститутів політичної системи України, зокрема й органів державного регулювання. Проте роль і значення банківської системи в соціально-економічному розвитку країни визначаються тими макроекономічними функціями, які вона виконує і, перш за все, функцією забезпечення стабільного та надійного функціонування платіжного механізму в державі. Причому виконання банківською системою своєї функції можливе лише в умовах адекватного господарсько-правового регулювання, яке виступає в цьому контексті як змістовна форма функціонування банківської системи. Тому в таких умовах важливе значення мають механізми державного регулювання банківських установ України в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо механізму держав-

ного регулювання банківського сектору широко охарактеризовані в українській та зарубіжній літературі, зокрема такими вченими, як: Авер'янов В., Богдан Т., Барановський О., Вахтенко Т., Вечер Л., Гаєць В., Городецький М., Захарова Л., Міщенко В., Мороз А., Поважний О., Примостка Л., Орлюк О., Рубцов В., Шелудько Н. та інші. Однак теоретичні та практичні положення щодо процесу формування державного регулювання банківської діяльності та його організаційно-економічної структури механізму досліджено недостатньо, що і зумовлює актуальність цієї роботи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз механізму державного регулювання банківських установ України та виокремлення напрямків ефективного та стабільного функціонування сучасної банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Особливою складовою частиною економічної діяльності є банківська система, яка без регулюючого впливу держави зазнає значних проблем. Крім того, банківському сектору в порівнянні з іншими сферами економіки надається головне значення, адже банківські установи акумулюють значні фінансові ресурси, необхідні для економічного зростання, а також є посередниками стосовно економіки.

Державна політика відносно банківського сектору базується на збереженні

і зміцненні ринкових механізмів діяльності кредитних організацій і використанні переважно непрямих методів впливу на процеси, що відбуваються в банківській сфері. Дія держави на банківську систему здійснюється головним чином шляхом формування адекватної законодавчої і нормативної бази діяльності кредитних організацій, контролю за виконання вимог законодавства і нормативних актів [1].

Крім того, державне регулювання банківської системи необхідно розглядати як єдину систему регулюючих органів та банківських структур, головними особливостями якої є специфічний спосіб взаємозв'язку й взаємодії її складових елементів. За умов умілого використання механізмів та інструментів регулювання, законодавчі та виконавчі структури державної влади успішно здійснюють перетворення з боку зростання економічної стабілізації. Проте, як свідчить зарубіжний досвід, наша держава ще недостатньо використовує регуляторні механізми та важелі, які мають місце в інших країнах.

Відповідно до статті 99 Конституції України його діяльність має вирішальний вплив на стабільність грошової одиниці, надійність банківських установ, платіжно-розрахункового механізму, що загалом визначає ефективність функціонування всієї економіки держави [3].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Національний банк України» банківське регулювання – одна з функцій Національного банку України, яка полягає в створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. НБУ здійснює банківське регулювання, нагляд і контроль за допомогою ухвалення нормативно-правових актів і індивідуально-правових (ненормативних) актів на основі оперативної інформації як про стан економіки в цілому, так і в області грошово-кредитної політики [4].

Сутність державного регулювання банківської діяльності полягає в тому, що механізм регулювання здійснюється, перш за все, в межах банківської системи та виражається у впливі центрального банку

на комерційні. Метою державного регулювання банківської сфери є підтримка стійкості національної банківської системи, запобігання банкрутства окремих банків, підтримка конкуренції в банківській сфері, задоволення потреб суспільства та клієнтів банків у отриманні якісних банківських послуг. Доцільно проаналізувати етапи становлення державного регулювання банківської діяльності (рис. 1).

Аналіз українського законодавства України та праць учених показав, що єдиного підходу до визначення поняття «державне регулювання банківської діяльності» сьогодні немає. Тому доцільно більш детально розглянути всі підходи до даного трактування (табл. 1).

Враховуючи велику кількість тверджень та тлумачень поняття, доцільно запропонувати власне визначення. Тому державне регулювання банківської діяльності – це комплекс заходів впливу держави на банківський сектор, який допомагає виконувати головну мету – підтримувати стійкість національної банківської системи, запобігати банкрутству окремих банків, підтримувати конкуренцію в банківській сфері, задовольняти потреби суспільства та клієнтів банків в отриманні якісних банківських послуг [10].

Варто відзначити, що до головних органів, які беруть участь у державному регулюванні банківської діяльності відносяться: Комітет Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності; Національний банк України; Міністерство доходів і зборів України; Антимонопольний комітет України; Міністерство фінансів України. Необхідно розглянути функції державного регулювання у банківській сфері (табл. 2).

На нашу думку, опрацювання прозорих та зрозумілих для клієнтів правових механізмів банківської діяльності є запорукою такого відновлення. Крім того, саме такий перелік механізмів може бути досить різностороннім, беручи до уваги необхідність надання банківських послуг клієнтам різного майнового та соціального стану. Зокрема, в умовах фінансової кризи актуальною залишається стабільна кредитна політика банків, сприяння розвитку лізингових форм кредитування. З іншого боку,

клієнти зацікавлені не просто в збереженні, а в зростанні власних фінансових ресурсів, безперечно, зацікавляться інвестиційними пропозиціями банків, якщо будуть їм довіряти.

Варто також враховувати вітчизняний дохід у різних сферах банківської діяль-

ності, переваги і недоліки існуючих механізмів державного регулювання в нашій державі. Крім того, слід зазначити, що в нашій країні триває ще досі процес формування механізмів системи державного нагляду й регулювання, який необхідно наблизити до європейської практики, а

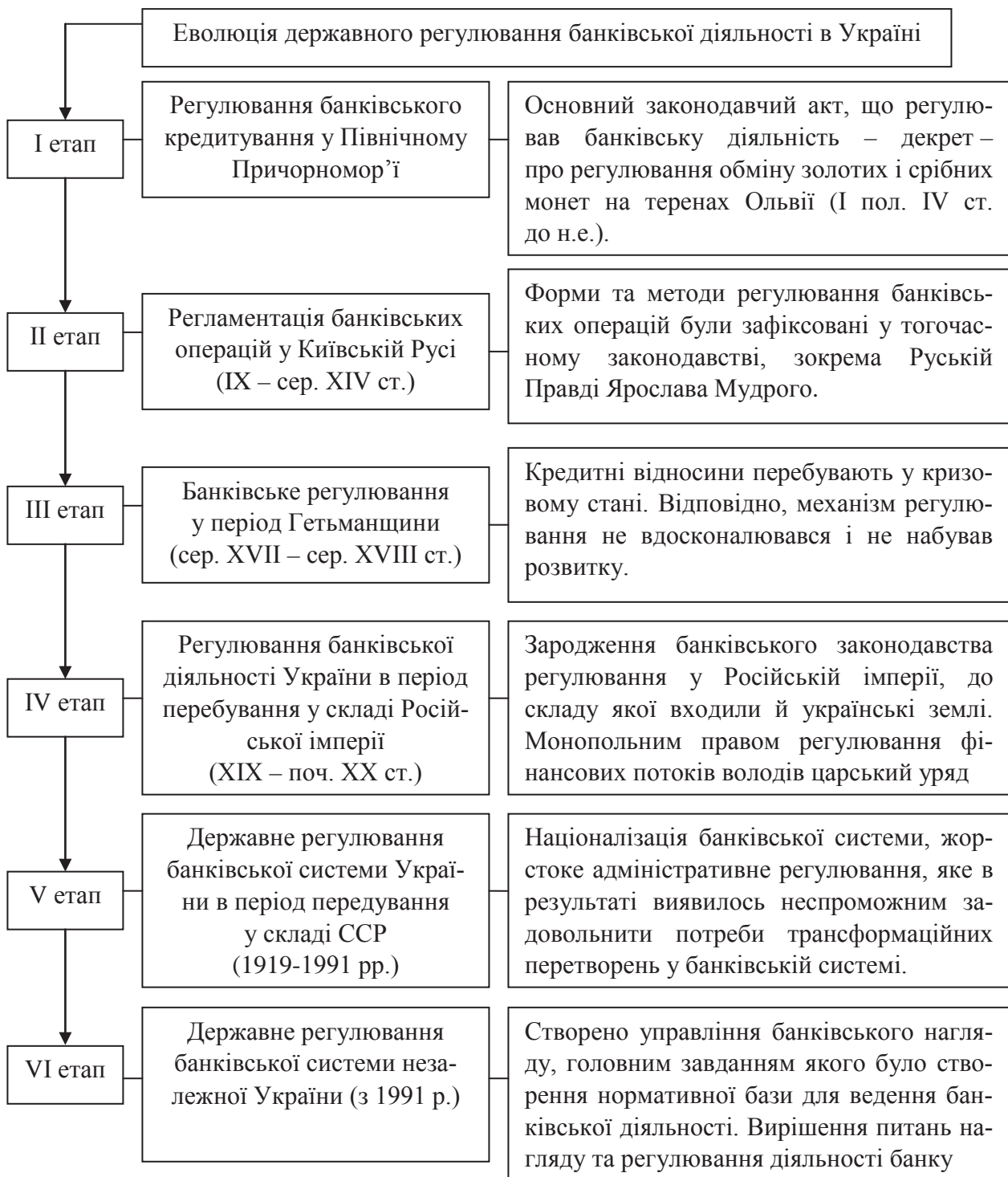

Рис. 1. Еволюція державного регулювання банківської діяльності в Україні

Джерело: складено автором на основі [5]

саме передати окремі функції Фонду гарантування вкладів [2].

Загрозу серйозних ризиків несуть для банків не лише певні дії органів управ-

ління, але широке оприлюднення повідомлення про їх наміри. Тому періодично з'являється інформація про прийдешнє підвищення статутного капіталу для бан-

Таблиця 1

Результати узагальнення існуючих підходів до визначення терміну «державне регулювання банківської діяльності» у фундаментальних працях зарубіжних та вітчизняних дослідників

№	Автор	Визначення терміну
1	ЗУ «Про Національний банк України» [4]	Закон зводить державне регулювання банківської діяльності до функцій НБУ, які полягають у «створенні норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальності за порушення банківського законодавства».
2	Авер'янов В. [6]	Державне регулювання банківської діяльності - створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління у напрямі, який є бажаним для держави і за яким відбуватиметься розвиток системи управління в цілому.
3	Орлюк О., Любунь О. [7]	Державне регулювання банківської діяльності – форма державного управління, що є системою заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси у банківському секторі.
4	Рогова Н. [14]	Державне регулювання банківської діяльності – це застосування державою системи заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей.
5	Мищенко В., Яценюк А., Коваленко В., Корнева О. [8]	Державне регулювання банківської діяльності – це відповідальна правова база, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також нормативні акти, інструкції, директиви, уповноваженими державою, що регламентують функціонування банків.
6	Паласевич-Дрогобицький М. [9]	Державне регулювання банківської діяльності – це застосування державною системою заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей.

Джерело: систематизовано автором

Таблиця 2

Аналіз основних функцій державного регулювання у банківській сфері України

№	Назва функції	Коротка характеристика функції державного регулювання
1	Організаційна	означає, що для досягнення економічної стабільності необхідно створити ряд певних правил, якими банківські інститути будуть керуватися, реалізуючи свою політику.
2	Захисна	виводиться з організаційної і означає, що правила, які встановлюються у банківській діяльності, повинні забезпечувати захист вкладників.
3	Стабілізаційна	це насамперед використання різноманітних запобіжних заходів щодо усунення дестабілізаційних елементів у діяльності банківських установ.
4	Координаційна	функція, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними службами, відділами, департаментами НБУ, що здійснюють регулювання діяльності банків
5	Аналітична	передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ і макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор.
6	Методологічна	полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик, способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання.
7	Інформаційна	передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та зовнішнього користування.

Джерело: складено автором [12]

ків, що діють, або скорочення їх кількості. У результаті несуть втрати малі банки, клієнти яких починають шукати альтернативні способи отримання банківських послуг. На нашу думку, статус та правові гарантії діяльності малих банків сьогодні потребують належного правового регулювання, щоб повністю виключити всякі спекуляції в даному питанні [13].

Таким чином, необхідно сформувати механізм державного регулювання банківських установ України, вже в сучасних умовах діяльності (рис. 2).

Як бачимо з рис. 2, суттєве значення для ефективності банківського регулювання має нормотворча функція Національного банку України. Нормативно-правові акти Національного банку (інструкції, положення, правила) видаються і затверджуються у формі постанов Правління НБУ. Вони не можуть суперечити законам та іншим законодавчим актам України і не мають зворотної сили, крім випадків, коли вони, згідно із законом, пом'якшують або скасовують відповідальність.

Самі по собі механізми державного регулювання можуть доповнюватися різноманітними недержавними, незалежними, добровільними, некомерційними організаціями, які створюються як за сприянням держави та мають допомагати державним регулятивним органам не допускати помилок, вносити свої пропозиції щодо сприяння розвитку галузі, так і за власною ініціативою самих суб'єктів господарювання.

Недержавні саморегульовані організації складають важливе доповнення і до механізму державного регулювання банківського сектора. У банківському секторі такими органами є декілька саморегульованих організацій. Відомчі ж нормативні акти видаються на виконання і в межах закону й покликані усунути прогалини в правовому регулюванні банківської діяльності [17].

На нашу думку, однією з умов утворення ефективного механізму державного регулювання банківського сектора, як необхідної складової частини розвитку України є модернізація організаційної структури банківського регулювання та нагляду з включенням її до єдиної організаційної структури державного управління.

Разом із тим організаційна структура державного управління може бути значно зміцнена внаслідок більш міцної співпраці до неї органів, відповідальних за банківське регулювання та нагляд. Така взаємодія може бути на основі побудови взаємозв'язків між державними органами, які повинні забезпечувати утворення потрібних умов для швидкого та раціонального соціально-економічного розвитку країни [11]. Це може надати необхідний потенціал банківському сектору для формування в Україні інноваційно-інвестиційної моделі суспільного відтворення та поширення серед банківських установ стандартів соціальної відповідальності [18].

Адекватний регулюючий вплив держави забезпечить стабільність банківської

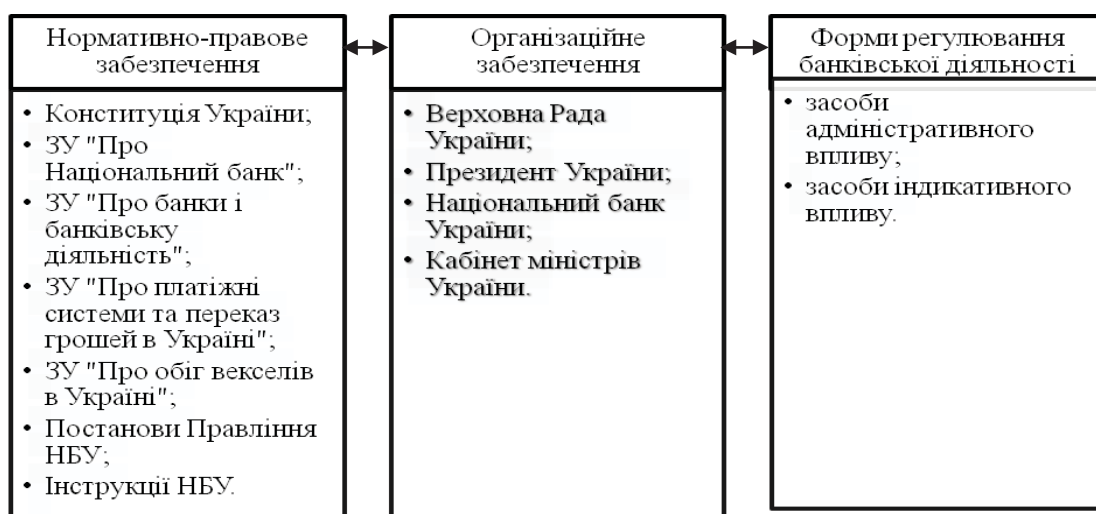

Рис. 2. Механізм державного регулювання банківських установ України
Джерело складено автором [16]

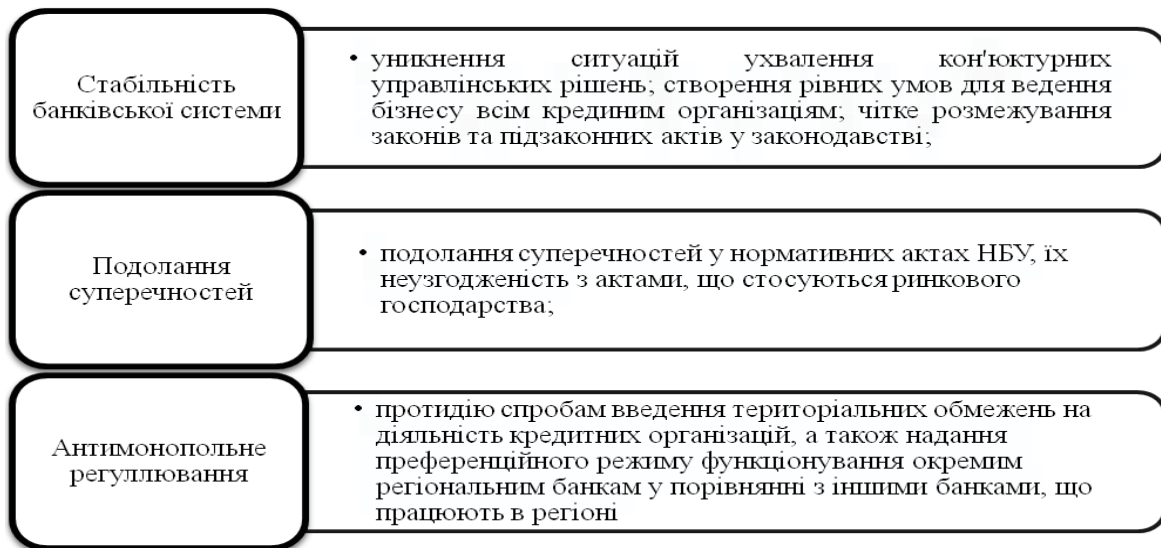

Рис. 3. Комплексні заходи для підняття рівня державного регулювання в банківських установах України

Джерело: складено автором [19]

системи та сприятиме розвитку конкурентних відносин у банківській галузі, а це дозволить банківському ринку досягти свого рівноважного стану.

Крім того, створення умов для розвитку конкурентного середовища в банківському секторі є одним із ключових елементів державної політики відносно банківської системи, спрямованої на забезпечення конституційних гарантій єдності економічного простору і вільного переміщення послуг і фінансових коштів в регіонах. Рішення цього завдання має загальний характер вирішення (рис. 3).

Головними напрямками забезпечення ефективного та стабільного функціонування сучасної банківської системи є надійна та стійка макроекономічна політика, належним чином розвинута система формування політики фінансової стабільності, добре розвинута державна інфраструктура, чіткі принципи управління кризою, відновлення роботи з проблемними установами, належний рівень системного захисту, ефективна ринкова дисципліна.

Висновки і пропозиції. Державне регулювання банківської діяльності являє собою об'єктивний процес, основною частиною якого є безпосередній вплив на банківську систему через призму певних підходів, методів та інструментів, що є її розпорядженні та реалізуються через нормативно-правову базу. Отже, го-

ловною метою державного регулювання банківської діяльності є посилення конкурентоспроможності, безпека та фінансова стабільність банківської системи. Причому необхідно посилити взаємодію між органами державної влади та банківськими установами, що є одним із головних завдань.

Крім того, для підвищення ефективності української банківської системи державною політикою передбачається: вироблення підходів до встановлення у вигляді прямих норм закону вимоги до діяльності кредитних організацій, зокрема послуг, що спеціалізуються на тих чи інших видах; чітка правова регламентація порядку і форми участі іноземного капіталу в банківській сфері, розвиток інструментів залучення заощаджень населення, що передбачають розширення використання заощаджень в розрахунках, а також елементи кредитування; вдосконалення чинного законодавства щодо організації банківського нагляду; розвиток організаційного міжбанківського ринку кредитів, прозорого механізму формування процентних ставок по різних категоріях, класах позичальників; розробка норм банківського законодавства щодо забезпечення належного рівня корпоративного управління в банках України; розвиток системних підходів, зокрема термінових, інструментів, що забезпечують оборотність

активів, що мають вторинний обіг на спеціалізованих сегментах фінансового ринку.

Враховуючи досвід державного регулювання і нагляду за діяльністю банківської системи в Україні, доцільним є розробка і поетапна реалізація заходів щодо створення єдиного органу регулювання та нагляду на базі діючої системи.

Отже, першочерговим завданням є забезпечення конкурентоспроможності банківських установ як основних провідників монетарної політики, інститутів акумулювання й перерозподілу вільних фінансових ресурсів, тобто сучасна система регулювання повинна забезпечувати стійку рівновагу, надійність і ліквідність банків, що відповідає цілям грошово-кредитної політики і стимулюватиме економічне зростання країни.

Список використаної літератури:

1. Тарасевич Н.В. Проблеми капіталізації банків в Україні / Н.В. Тарасевич // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. – 2013. – № 1(48). – С. 295.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Тарасова О.В., Панова Ю.О. Стан і тенденції розвитку банківської системи України / О.В. Тарасова // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 3(23). – С. 79.
4. Закон України «Про національний банк України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
5. Костюк О.В. Управління ліквідністю грошового ринку на основі моделювання попиту на банківські резерви : автореферат дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О.В. Костюк. – Суми, 2006. – С. 18.
6. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс : у 2 т. : [підручник] / В.Б. Авер'янов. – Т. 1: Загальна частина. – К. : Юрид. Думка, 2004. – 584 с.
7. Орлюк О.П. Банківське право : [навч. посіб.] / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
8. Міщенко В.І. Банківський нагляд : [навч. посіб.] / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко. – К. : Знання, 2004. – 406 с.
9. Паласевич-Дрогобицький М.Б. Теоретико-методологічні засади державного регулювання банківської діяльності / М.Б. Паласевич-Дрогобицький // Економіка, планування і управління галузі. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – Вип. 17.7. – С. 245.
10. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківська справа, фінансовий ринок / Ф.С. Мишкін. – К. : Основи. 1998. – С. 963.
11. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121 – XIV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. – № 1. – С. 3–47.
12. Бедринець М.Д. Ефективність діяльності суб'єктів підприємництва в сучасних умовах господарювання / М.Д. Бедринець // Бізнес-Інформ. – № 4. – 2015. – С.183.
13. Столярчук М. Особливості антикризового управління підприємством з позиції теоретико-методологічного аналізу / М. Столярчук // Вісник Львівського університету. – 2008. – № 40. – С. 230–232.
14. Рогова Н. Деякі аспекти державного регулювання банківської діяльності / Н. Рогова // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 36.
15. Рибак С. Застосування інтеграційних механізмів у фінансовій політиці / С. Рибак, Л. Лазебник // Економіка України. – 2010. – № 5. – С. 46.
16. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у таблицях і схемах / Г.С. Одінцова, Г.І. Мостовий, О.Ю. Амосов та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук проф. Г.С. Одінцової. – Х. : ХарПІ УАДУ, 2002. – 492 с.
17. Поважний О.С. Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України / О.С. Поважний, В.П. Пшенична // Держава та регіони. – 2009. – № 3. – С. 54–58.
18. Жабинець О.Й. Державне регулювання страхової діяльності у контексті глобалізації світового страхового простору / О.Й. Жабинець // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 187–194.

Коваль Я. С. Механизмы государственного регулирования банковских учреждений Украины в современных условиях

В статье исследована эволюция государственного регулирования банковской деятельности в Украине. Рассмотрены основные определения термина «государственное регулирование экономики», опубликованные в отдельных работах современных украинских ученых. Охарактеризован механизм государственного регулирования банковской деятельности, а также проанализированы основные его составляющие части: нормативно-правовое и организационное обеспечение. Выделены главные направления государственной политики для обеспечения эффективного и стабильного функционирования современной банковской системы.

Ключевые слова: банковское регулирование и контроль, государственное регулирование экономики, государственное регулирование банковской деятельности, механизмы государственного регулирования, инструменты регулирования банковской деятельности.

Koval Ya. Mechanisms of state regulation of banking institutions of Ukraine in modern conditions

The article analyzes the evolution of state regulation of banking activity in Ukraine. The main definitions of the term «state regulation of the economy» published in separate writings of modern Ukrainian scientists are considered. The mechanism of state regulation of banking activity is described, as well as the main components of it are analyzed: normative-legal and organizational support. The main directions of the state policy are set out for ensuring efficient and stable functioning of the modern banking system.

Key words: banking regulation and control, state regulation of economy, state regulation of banking activity, mechanisms of state regulation, banking regulation instruments.